

28. 2. 2024

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Neplatné vydědění bez zanechání závěti

Nejvyšší soud se v rozsudku sp. zn. 24 Cdo 2454/2023, ze dne 17. 1. 2024 zabýval právními následky neplatnosti vydědění nepominutelného dědice učiněného za účinnosti starého občanského zákoníku za situace, kdy zůstavitel zemřel po 1. 1. 2014 bez zanechání závěti a dospěl pro právní praxi ke klíčovému závěru, a to sice, že vydědění učiněnému před 1. 1. 2014 musí být přičítány takové právní účinky, jaké by mělo v době jeho pořízení.

Skutkový stav:

Okresní soud v Litoměřicích rozsudkem rozhodl o žalobě na určení dědického práva tak, že určil, že žalobkyně je zákonnou dědičkou po zůstaviteli, zemřelému 27. 5. 2020, a to jako dcera zůstavitele v první třídě dědiců. Jelikož tak nebyly dány zákonné důvody vydědění, soud prvního stupně žalobě vyhověl.

Krajský soud v Ústí nad Labem rozsudkem rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítnul.

Takto soudy obou stupňů rozhodly o žalobě, kterou se žalobkyně domáhala určení, že je dědičkou ze zákona po zůstaviteli, jelikož rozporovala platnost listiny o vydědění pořízené formou notářského zápisu dne 16. 7. 2009. Tou zůstavitel vydědil žalobkyni z důvodu, že o něj trvale neprojevovala takový zájem, který by jako potomek projevovat měla, a neposkytovala mu potřebnou pomoc vyplývající z jeho zdravotního stavu.

Odvolací soud sice převzal jako správné skutkové závěry soudu prvního stupně, nicméně právně věc posoudil odlišně. Uzavřel, že žaloba nesplňuje požadavky vymezené ustanovením § 170 z. ř. s. proto, že ve věci nejde o spor o dědické právo. Ustanovení § 1650 o. z., totiž stanoví, že v případě neplatnosti vydědění má nepominutelný dědic toliko právo na povinný díl, tedy na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu. S odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2018, sp. zn. 21 Cdo 4392/2017, tak odvolací soud dospěl k závěru, že ani v případě prokázání neplatnosti vydědění pro neexistenci zákonných důvodů by se žalobkyně nestala dědičkou zůstavitele, nýbrž pouze věřitelkou dědiců, popř. státu, s právem na výplatu povinného dílu.

Spor o existenci pohledávky žalobkyně na vyplacení povinného podílu proto není podle odvolacího soudu sporem o dědické právo. Jelikož na základě výše uvedeného žaloba nesplňovala požadavky ustanovení § 170 z. ř. s., byla žalobkyně povinna ve smyslu § 80 o. s. ř. prokázat naléhavý právní zájem na požadovaném určení.

Žalobkyně však netvrdila, natož prokázala, že by prostřednictvím jí podané žaloby byl eliminován stav ohrožení práva, nebo právní nejistoty v právním vztahu, již proto nemohla být s podanou žalobou úspěšná.

Dovolací řízení:

Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 28. 1. 2021, sp. zn. 24 Cdo 1820/2020, vyložil, že z přechodných ustanovení o. z. vyplývá základní pravidlo, podle nějž vznik právního poměru založeného právním úkonem učiněným před 1. 1. 2014 se i po tomto datu posuzuje podle obč. zák.

Pro dědické tituly zakládající právní poměry dědění připojil zákonodárce k tomuto pravidlu v ustanoveních § 3070 a § 3072 o. z. výjimky, podle nichž se považují za platná i pořízení pro případ smrti a prohlášení o vydědění, která by podle právních předpisů, platných v době jejich pořízení, platná nebyla, nové právní úpravě však vyhovují.

Zcela zjevně jsou tak (z pohledu pořizovatele) nynější právní úpravou preferovány mírnější požadavky na tyto právní úkony, tak, aby byla co nejvíce respektována vůle zůstavitele, zcela bez ohledu na to, zda byl právní úkon učiněn před 1. 1. 2014 nebo se jedná o právní jednání po tomto datu, když úmysl zůstavitele byl v obou případech stejný, tj. ustanovit dědice či vydědit svého potomka. **Jde tak o promítnutí výkladového pravidla, které je součástí ustanovení § 1494 odst. 2 o. z., že závěť (a tedy i vydědění, srov. ustanovení § 1649 o. z.) je třeba vyložit tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele, i to i tehdy, byla-li pořízena před 1. 1. 2014.**

V posuzovaném případě se však nejedná o otázku platnosti vydědění, které by bylo za účinnosti minulé právní úpravy neplatné, avšak obstálo by ve světle úpravy nynější. Soud prvního stupně totiž platnost nynějšího vydědění správně posuzoval, ve smyslu výše uvedených přechodných ustanovení, podle úpravy obsažené v novém předpisu, a to mj. tím způsobem, že zohlednil okolnosti ke dni smrti zůstavitele (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2019, sp. zn. 24 Cdo 1777/2019), a (i tak) dospěl k závěru, že bylo vydědění neplatné.

Požadavek na výklad právního jednání /dříve právního úklonu/ způsobem, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele, formulovaný ve výše zmíněném rozsudku, se však nutně musí promítnout i do nynější věci. Z tohoto důvodu potom ovšem - oproti právnímu názoru odvolacího soudu - nemůže nová právní úprava sama o sobě modifikovat účinek vydědění pořízeného za předešlé právní úpravy, respektive vůle, kterou zůstavitel projevil, nemůže být pozdější právní úpravou měněna. Nelze rozumně předpokládat, že zákonodárce, který nyní klade mimořádný akcent na co největší respekt k vůli zůstavitele by současně hodlal tímtež právním předpisem (jeho obsahem) tuto vůli zůstavitele podstatným způsobem sám pozměňovat.

V době sepsání listiny o vydědění, tedy dne 16. 7. 2009, bylo za účinnosti minulé právní úpravy nepochybné, že při neplatném vydědění (ať už pro nedostatek formy, nebo neprokázala-li se existence důvodů pro vydědění) a nezanechal-li zůstavitel jiné pořízení pro případ smrti by se na neplatně vyděděného hledělo, jako by listina o vydědění vůbec sepsána nebyla, ten by tak nepřestal být dědicem ze zákona (jelikož minulé právní úprava žádné ustanovení činící výkladové potíže podobné nynějšímu ustanovení § 1650 o. z. neobsahovala a neplatné vydědění neměnilo právní postavení vyděděného; k tomu srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2017, sp. zn. 21 Cdo 275/2016).

Pokud zůstavitel pořídil listinu o vydědění za takové situace, nemohl jí v době jejího sepisu v žádném případě přikládat účinek, který jí přisoudil na základě aplikace znění § 1650 o. z. nyní odvolací soud, neboť jestliže důvody vydědění podle § 469a obč. zák. nebyly dány, hledělo se podle tehdejší kogentní právní úpravy na vydědění jako na neplatné a neplatně vyděděný měl právo na nabytí dědického podílu nejméně v rozsahu uvedeném v § 479 obč. zák.

Nebyla-li v popsané situaci zůstavitelem povolána k dědictví jiná osoba (jako tomu bylo i v poměrech přítomné věci), pak neprávem vyděděný měl právo na celé dědictví po zůstaviteli (nebo jeho část).

Řečeno jinak: musel-li být zůstavitel, který k dědictví jinou osobu nepovolal, na základě zákona účinného v době sepisu listiny o vydědění srozuměn s tím, že pokud se existence

zákoných důvodů pro vydědění neprokáže, bude neprávem vyděděná osoba jeho dědicem, pak je zřejmé, že jeho vůle nepochybně nemohla směřovat k tomu, že (až na základě nového občanského zákoníku platného od 22. 3. 2012 a účinného až od 1. 1. 2014) neprávem vyděděný potomek bude mít, nebudou-li důvody vydědění prokázány, právo jen na povinný díl.

Pro úplnost Nejvyšší soud připomíná, že zůstavitel v nyní projednávané věci pořídil listinu o vydědění prostřednictvím notářského zápisu, notář byl povinen jej poučit o náležitostech takového úkonu i jeho následcích pro případ, že důvod vydědění nebude dán a s těmito následky musel být srozuměn.

Jelikož se tak právní postavení dovolatelky v dědickém řízení odvíjí od (ne)platnosti předmětného vydědění, **je nutné uzavřít, že v posuzovaném případě se jedná o /"řádný"/ spor o dědické právo ve smyslu § 170 z. ř. s., který ze zákona není podmíněn splněním podmínky naléhavého právního zájmu na požadovaném určení** (k tomu srov. Zprávu projednanou a schválenou občanskoprávním kolegiem bývalého Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 6. 1982, sp. zn. Cpj 165/81, uveřejněnou ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 49, ročník 1982, dále například právní názor vyjádřený v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28.4.2005, sp. zn. 30 Cdo 940/2004, uveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 12, ročník 2006, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.3.2007, sp. zn. 21 Cdo 2561/2006).

Závěr:

Pro úplnost zbývá dodat, že obdobně jako ve shora citovaném rozhodnutí (avšak toliko implicitně) rozhodl Nejvyšší soud již v usnesení sp. zn. 24 Cdo 367/2020, ze dne 22. 4. 2020.

Zajímavé bude sledovat, jaké v budoucnu zaujme Nejvyšší soud stanovisko o tom, jaké následky má za nynější právní úpravy neplatné vydědění nepominutelného dědice listinou o vydědění bez současně učiněného porčení pro případ smrti povolávající k dědictví jinou osobu, k čemuž se ve shora citovaném rozhodnutí Nejvyšší soud odmítl vyjádřit s tím, že si je však vědom, toho, že v této otázce je doktrína značně nejednotná a dlouhodobě zaujímá zcela protichůdné názory [pro výklad vedoucí k tomu, že i neplatné vydědění zbavuje vyděděného práva na dědický díl srov. např. KITTEL David, § 1648, in: PETROV Jan, VÝTISK Michal, BERAN Vladimír. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace, 2023), Praha: C. H. Beck nebo TALANDA Adam, TALANDOVÁ Iveta., PLAŠIL Filip. Postavení nepominutelného dědice. Ad Notam, 2019, č. 1, s. 27-41, oponující názor tento následek neplatného vydědění odmítající pak zastávají např. FIALA Roman, DRÁPAL Ljubomír a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 410-414].

JUDr. Vladimír Janošek,
advokát

trvale spolupracující s ARROWS advokátní kancelář, s.r.o.

Plzeňská 3350/18
150 00 Praha 5 - Smíchov

Tel.: +420 731 773 563
e-mail: janosek@arws.cz

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Bezpilotní systémy vlastní konstrukce v kategorii Specific: regulační požadavky a praktické aspekty](#)
- [Nefungující rozsah péče o dítě. Cesta přes využití terapie a dalších opatření podle ustanovení § 503 zákona o zvláštních řízeních soudních](#)
- [De iure traktor, de facto nákladní vozidlo, už ne tolik výhodná dualita](#)
- [Digitální důkazy z webu v soudním řízení: jak doložit, co bylo online zveřejněno?](#)
- [Pokuta 32 mil. EUR pro Dacia/Renault - evropské soutěžní úřady tvrdě došlapují na no-poaching. Měla by Vaše společnost být na pozoru?](#)
- [Rozdělení společného jmění manželů v případech výdělečné činnosti pouze jednoho z manželů](#)
- [Oběť znásilnění má nárok na peněžitou satisfakci](#)
- [Digitalizace AML povinností: jak technologie mění plnění povinností pro tisíce povinných osob](#)
- [\(Ne\)vypořádání předmětu řízení u soudního smíru](#)
- [Nové limity opatrovnického rozhodování v judikatuře ESLP a Ústavního soudu](#)
- [Mimosmluvní odměna při společném zastupování více osob](#)